

מאי הנזכה

עיונים וביאורים
במהות ועניני ימי הנזכה

מתורת
הוד ב"ק אדמו"ר מליובאוויטש
וצוקללה"ה נבג"מ זי"ע

פתח דבר

בעזה"ת.

לקראת ימי החנוכה הממשמשים ובאים, הננו מתכבדים להגיש לקהל שוחרי התורה ולומדי', את הקונטרס 'מאי חנוכה', והוא ליקוט עיונים וביאורים במהות ועניני ימי החנוכה מתורת נשיא ישראל ומנהיגו, כ"ק אדמו"ר מליובאוויטש זצוקלה"ה נבג"מ זיע"א.

בקובץ זה לוקטו תחת פונדק אחד ביאורים בפשט, דרוש וחידוש בדברי הגמרא בסוגיא דחנוכה (שבת כא, ב). ראוי לציין, כי ביאורים אלו הן רק כטיפה מן הים מתורתו הרחבה של רבינו בסוגיא זו, ולא באנו רק להביא בפני הלומדים מעט מזהרה ויקרה. ועוד חזון למועד בעז"ה.

וזאת למודעי, שבדרך כלל לא הובאו הביאורים בשלימותם, ובאיזהו מקומן אף עברו עריכה קלה, ושגיאות מי יבין. ועל כן פשוט שמי שבידו הערה או שמתקשה בהבנת הביאורים, מוטב שיעיין במקורי הדברים, שם נתבארו הדברים באריכות, במתיקות ובתוספת מראי מקומות.

* * *

ויה"ר שזכות לימוד התורה הק' יחיש ביאת גואלנו, ונזכה לחוג ימי חנוכה אלו ב"חצרות קדשך", בבית המקדש השלישי אכ"ר.

כסלו, ה'תשס"ז

מכון אור החסידות

יוצא לאור על ידי
מכון אור החסידות

אה"ק:

ת.ד. 2033 כפר חב"ד 72915

טלפון: 03-9604-832 פקס: 03-9607-370

ארה"ב:

845 Eastern Parkway, Brooklyn, NY 11213

(718) 732-9017/8

מאי חנוכה

דתנו רבנן בכ"ה בכסליו יומי דחנוכה תמוניא אינון דלא למספד בהון ודלא להתענות בהון שכשנכנסו יוונים להיכל טמאו כל השמנים שבהיכל וכשגברה מלכות בית חשמונאי ונצחום בדקו ולא מצאו אלא פך אחד של שמן שהיה מונח בחותמו של כהן גדול ולא היה בו אלא להדליק יום אחד נעשה בו נס והדליקו ממנו שמונה ימים לשנה אחרת קבעום ועשאום ימים טובים בהלל והודאה:

ת"ר מצות חנוכה נר איש וביתו והמהדרין נר לכל אחד ואחד והמהדרין מן המהדרין ב"ש אומרים יום ראשון מדליק שמנה מכאן ואילך פוחת והולך וב"ה אומרים יום ראשון מדליק אחת מכאן ואילך מוסיף והולך אמר עולא פליגי בה תרי אמוראי במערבא ר' יוסי בר אבין ור' יוסי בר זבידא חד אמר טעמא דב"ש כנגד ימים הנכנסין ומעמא דב"ה כנגד ימים היוצאין וחד אמר טעמא דב"ש כנגד פרי החג ומעמא דבית הלל דמעלין בקדש ואין מורידין:

(שבת כא, ב)

מפתח

שער הפשט

הטעם שלא הזכירו בגמ' הנס דנצחון המלחמה ה
הסכרת שיטות הראשונים בהזמן דנצחון המלחמה ח

שער הדרוש

"טמאו כל השמנים" – הטעם בזה י
הטעם שבחנוכה דוקא ישנו הדין ד"מהדרין מן המהדרין" יב
בית שמאי ובית הלל לשיטתייהו בעבודת ה' יד

שער החידוש

הנפק"מ להלכה במחלוקת האמוראים בטעמייהו דב"ש וב"ה טז

שער הפשט

מאי חנוכה . . שכשנכנסו יונים להיכל ממאו כל השמנים שבהיכל וכשגברה מלכות בית חשמונאי ונצחום בדקו ולא מצאו אלא פך אחד של שמן שהי' חתום בחותמו של כהן גדול, ולא הי' בו להדליק אלא יום אחד, נעשה בו נס והדליקו ממנו שמונה ימים. לשנה אחרת קבעום ועשאוים ימים טובים בהלל והודאה.

הטעם שלא הזכירו בגמ' הנס דנצחון המלחמה

הנה, בגמ' כאן לא הזכירו כלל הנס דניצחון המלחמה ("רבים ביד מעטים וכו'"), אלא רק הנס דפך השמן (ד"לא הי' בו להדליק אלא יום אחד וכו'").

וידועה הקושיא בזה, כיצד אמרינן דקבעו היו"ט דחנוכה (וכפירוש רש"י "מאי חנוכה" – "על איזה נס קבעוה") רק מפני הנס דפך השמן, ולא מפני הנס דניצחון המלחמה, בעוד שלכאורה עיקר הנס הי' בניצחון המלחמה (רבים ביד מעטים, גיבורים ביד חלשים וכו').

ונראה לבאר זה ע"פ שיטת הרמב"ם בסוגיין, ובהקדים:

דהנה, מדברי הגמ' "לשנה אחרת קבעום ועשאוים ימים טובים בהלל והודאה" למדו (טו) או"ח סתר"ע, בשם מהר"ם מרוטנבורק ז"ל) "שריבוי הסעודות שמרבים בהם הן סעודות הרשות, שלא קבעום אלא להלל ולהודות ולא למשתה ושמחה". אבל הרמב"ם (הלי' חנוכה פ"ג ה"ג) כתב: "התקיננו חכמים שבאותו הדור שיהיו שמונת ימים האלו שתחלתן כ"ה בכסלו ימי שמחה"

והלל". וכתב המהרש"ל (יש"ש לב"ק פ"ז סל"ז) שלדעת הרמב"ם "אותם סעודות שעושים בימי חנוכה . . הם סעודות מצוה".

וצריך להבין בדברי הרמב"ם, כיצד מוסיף דקבעו את ימי החנוכה גם ל"ימי שמחה" [וסעודות מצוה], בעוד שבגמ' נזכר רק "הלל והודאה" [אמירת הלל, הדלקת נרות וכו'].

וע"כ נראה לבאר, דלהרמב"ם הוקשה הקושיא הנ"ל (בדברי הגמ'), דאין שייך לומר שתקנו היו"ט רק מפני הנס דפך השמן ולא מפני הנס דניצחון המלחמה (הנס העיקרי) – ומצד חומר קושיא זו למד, דבקושיית הגמ' "מאי חנוכה" לא באו להקשות "על איזה נס קבעוה" (כפרש"י), דהרי פשיטא שקבעוה משום הנס העיקרי – ניצחון המלחמה! אלא דהוקשה להם, דמצד הנס דניצחון המלחמה היה די בקביעת יום הניצחון כיום שמחה (כלדקמן), ומפני מה קבעוהו אף ל"הלל והודאה"? ולזה השיבו, דמה שקבעוהו ב"הלל והודאה" הוא מפני הנס דפך השמן.²

ההסברה בזה: "שמחה" הוא דבר השייך לעניני הגוף ("אין שמחה אלא בבשר"; "אין שמחה אלא ביי"ן" (פסחים קט, א)), משא"כ ענין ההלל, הוא דבר השייך לעבודה שבלב, להנשמה. ולכן מובן, דכאשר הנס (אשר בסיבתו חוגגים את היו"ט) הוא נס הקשור לעניני הגוף, ישועת והצלת הגוף מכליון, אזי מתאים שמשום זה יתקנו "ימי שמחה". וכאשר הנס הוא בענינים רוחניים, ישועה רוחנית, אזי מתאים שיתקנו ע"כ "ימי הלל".

וזוהו מה שהקשו בגמ' "מאי חנוכה" – דלפי מה שנקטו בפשטות, שסיבת היו"ט דחנוכה הוא הנס דניצחון המלחמה, אזי אין מובן כלל מפני מה תקנו "הלל והודאה". דמכיון ואיירינן הכא בהנס דניצחון המלחמה, שהיתה ישועה והצלה (גם)³ להגוף הגשמי, היו צריכים

המלחמה. כמבואר בפנים.

(3) בלבוש (לאו"ח שם) כתב שגם ישועת ישראל מיד היונים היתה ישועה רוחנית, מכיון ש"לא בקשו מהם אלא . . להעבירם על דתם". ולכן מסיק ש"לא קבעום אלא להלל ולהודות ולא למשתה ושמחה" (כדעת הטור). ופשיטא שכן הוא גם להרמב"ם. אלא שלהרמב"ם, מכיון שהגזירה הרוחנית הביאה לגזירה גשמית – ש"פשטו ידם במחונם וכו' ולחצום לחץ גדול" (ל' הרמב"ם), לכן התקינו גם ימי שמחה.

ועפ"ז, פלוגתת הרמב"ם והטור היא בסברא – אם קובעים שמחה על הצלה מלחץ גופני הבא כתוצאה מגזירה על הדת.

(1) ופשוט, שטעם זה בקביעות ימי חנוכה אינו חידוש דהרמב"ם. ויסודו ב"ועל הניסים" (שם מוזכר (רק) הנס דניצחון המלחמה, וסיומו – "קבעו ח' ימי חנוכה אלו") ומדרשי חז"ל.

(2) יסוד לביאור זה (דנס השמן הוא סיבה רק ל"הלל והודאה") ישנו במרדכי (הארוך) (הובא בד"מ או"ח סתר"ע), דכתב וז"ל: "ובמגלת תענית אמרו שקבעום יו"ט משום חנוכה המזבח . . והכא אומר שקבעום יו"ט משום הנס (דנרות). וי"ל דמשו"ז קבעו משתה ושמחה, אבל להודות ולהלל קבעו משום נס".

אלא שלהמרדכי – מה שקבעו משתה ושמחה הוא משום חנוכה המזבח; משא"כ להרמב"ם – מה שהתקנו ימי שמחה הוא משום הנס דניצחון

לתקן היו"ט כ"ימי שמחה" (בבשר וביין) ותו לא. ומה טעם "קבעום ועשאום ימים טובים בהלל והודאה"?

ולזה השיבו, דישנו כאן גם הנס דפך השמן, שענינו הוא ישועה והצלה רוחנית (קיום מצות הקב"ה בהדלקת נרות המערכה) – ומשום זה תקנו ימים אלו גם ב"הלל והודאה", הודאה רוחנית דהנשמה.

ובזה מתיישב היטב מש"כ הרמב"ם שקבעו ימים אלו ד"ימי שמחה והלל". דהגם שבגמ' לא נזכר ענין השמחה, אין זה מפני ששוללים ענין זה, אלא מפני שזהו פשיטא כבר מקודם לכן. ורק שבגמ' כאן מוסיפים ענין ההלל, מפני הנס דהנרות.

*

והנה, הנ"ל מדויק בדברי הרמב"ם. דבתחילה (בה"א) הביא הסיפור דניצחון המלחמה, ולאח"מ (בה"ב) הביא הסיפור דנס פך השמן, ולאחרי כ"ז כתב (בה"ג) "ומפני זה התקינו חכמים . . ימי שמחה והלל". והיינו, שכטעם לכך שהתקינו "ימי שמחה והלל" מביא גם את הסיפור דניצחון המלחמה.

והיינו כנ"ל, דמכיון שהתקנה כאן כוללת ב' פרטים – (א) "ימי שמחה" ו(ב) "ימי הלל", צריכים אנו לב' הענינים. דהנס דניצחון המלחמה מביא להתקנה ד"ימי שמחה", והנס דפך השמן ל"ימי הלל", כנ"ל.

(ע"פ לקוטי שיחות חלק י עמ' 142 ואילך)

מאי חנוכה דתנו רבנן בכ"ה בכסלו יומי דחנוכה תמניא אינון דלא למספד בהון ודלא להתענות בהון שכשנכנסו יוונים להיכל טמאו כל השמנים שבהיכל וכשגברה מלכות בית חשמונאי ונצחום בו'.

הסברת שיטות הראשונים בהזמן דנצחון המלחמה

בענין זמנו של ניצחון המלחמה בנס חנוכה מצינו ב' שיטות בראשונים: א) דעת הרמב"ם שהי' בכ"ה בכסלו, ובלשונו (הל' חנוכה פ"ג ה"ב) "וכשגברו ישראל על אויביהם ואבדום בחמשה ועשרים בחודש כסלו הי' ונכנסו להיכל בו". ב) דעת המאירי (על הגמרא כאן) ש"תגבורת זה הי' בכסלו בכ"ד בו".

ובפשטות, מחלוקתם היא באופן קביעת זמן היו"ט – לדעת הרמב"ם, שניצחון המלחמה הי' בכ"ה, נמצא שקבעו היו"ט ביום הניצחון. משא"כ לדעת המאירי, שהניצחון הי' בכ"ד, קבעו היו"ט ביום המנוחה. וכמו שמצינו גבי היו"ט דפורים, דאף שנקבע על ניצחון המלחמה, מ"מ, קבעו היו"ט ביום המנוחה ("ונוח בארבעה עשר . . . בחמשה עשר בו ועשה אותו יום משתה ושמחה" (מג"א ט, יד"ח)).

ונראה לבאר יסוד פלוגתתם, דנחלקו עד כמה שייך נצחון המלחמה לקביעת היו"ט דחנוכה. כלומר: לכו"ע, קביעת היו"ט דחנוכה היתה על ב' הניסים שהיו אז – הן על נצחון המלחמה והן על נס הנרות, אלא דפליגי אם הנס דנצחון המלחמה אינו אלא הקדמה והכשרה לנס הנרות, שהוא סיבת קביעת החג, או שהנצחון אינו רק כהקדמה לבד, אלא דומה בתוקפו לנס הנרות בשייכות לקביעת ימי חנוכה.

והיינו, לדעת המאירי, נצחון המלחמה הי' רק כהקדמה והכשרה לנס דהנרות (שעליו הוא עיקר קביעות החג), ולכן קבעו היו"ט (לא בכ"ד בכסלו שבו הי' הנצחון, אלא) ביום כ"ה – דבו התחיל הנס דהנרות; משא"כ לדעת הרמב"ם, מכיון שנצחון המלחמה נחשב גם הוא כדבר עיקרי בקביעת היו"ט, קבעוהו ביום כ"ה – יום הניצחון (לשי' הרמב"ם).

אך עדיין צריך ביאור בשיטת הרמב"ם, דהרי גם היו"ט דפורים נקבע על נצחון המלחמה, ואעפ"כ קבעוהו ביום המנוחה. ומה טעם למד הרמב"ם כאן (בחנוכה) שקבעו היו"ט ביום הנצחון דוקא (ועד שמחמת זה מעמיד שהניצחון הי' בכ"ה ולא בכ"ד)?

והנראה לבאר בזה:

ימים טובים שנקבעו לזכרון על נס שאירע לבנ"י בזמן מסויים, יש בהם ב' אופנים ופרטים: (א) היו"ט נקבע על הצלת וגאולת ישראל, ולא על אופן ההצלה והגאולה, (ב) קביעת היו"ט היא לא רק על עצם ההצלה וגאולת ישראל, אלא גם על אופן הגאולה, שהיתה באופן מיוחד.

ויש לומר, שלדעת הרמב"ם, זהו אחד החילוקים בין פורים וחנוכה, דאף שבשניהם היתה הצלת וגאולת ישראל מיד אויביהם ושונאיהם, הרי בפורים עיקר קביעת היו"ט הוא על התוצאה, הצלת וגאולת ישראל, וטעם הדבר הוא, כי ההצלה ונצחון המלחמה גופא לא היו ע"י נס גלוי, אלא ע"י נס המלוכש בדרכי הטבע; משא"כ בחנוכה, שקביעת החג היא לא רק על התוצאה, ישועת והצלת ישראל, כ"א גם על אופן הנס, שהי' זה נצחון באופן ניסי – "מסרת גבורים ביד חלשים ורבים ביד מעטים" (נוסח ועל הניסים).

ולכן בפורים נחשב נצחון המלחמה רק כעין הכשרה והקדמה להעיקר (ישועת ישראל), ולכן נקבע החג לא ביום שבו הי' נצחון המלחמה אלא ביום המנוחה שבו מודגשת התוצאה – הצלת ישראל; משא"כ בחנוכה, שהנצחון גופא הוא מעצם הנס ושייך להיו"ט, הרי קביעת היו"ט היא באותו יום שהי' הנצחון.

(ע"פ לקוטי שיחות חלק ל עמ' 204 ואילך)

שער הדרוש

מאי חנוכה . . שכשנכנסו יונים להיכל טמאו כל השמנים שבהיכל וכשגברה מלכות בית חשמונאי ונצחום בדקו ולא מצאו אלא פך אחד של שמן שהי' חתום בחותמו של כהן גדול, ולא הי' בו להדליק אלא יום אחד, נעשה בו נס והדליקו ממנו שמונה ימים.

”טמאו כל השמנים” – הטעם בזה

הנה, הא דהיונים ”טמאו כל השמנים שבהיכל” דבר פלא הוא – דלא לקחו או שפכו את השמנים, אלא רק טמאו אותם (והיינו, שרק נגעו בשמן ע”מ לטמאו).
והנראה לבאר בזה, בהקדים ביאור כללות מטרת מלחמת היונים:

מבואר בדרושי חסידות, שמטרת מלחמת היונים היתה כנגד הקשר העל-שכלי דבני” עם הקב”ה: היינו, דהתנגדותם לא היתה לכך שבני ישראל ילמדו את התורה, או יקיימו את המצוות, אלא התנגדותם היתה לכך שלימוד התורה אצל בני” הוא (לא כשכל נאה המחכים את האדם, אלא) מפני שהיא תורת ה’. וכן קיום המצוות, שאין הוא מפני שעל-ידם נעשית הנהגת האדם מתוקנת יותר, אלא מפני שהם רצון ה’.

וזהו מה דאמרינן (נוסח ועל הניסים) דמטרת היונים היתה ”להשכיחם תורתך ולהעבירם מחוקי רצונך”:

מטרתם היתה "להשכיחם תורתך" – רצונם הי' שלימוד התורה דבנ"י לא יהי' מצד שזו תורתו של הקב"ה ("תורתך"), אלא כשכל גרידא. וכמו"כ "להעבירם מחוקי רצונך" – שקיום המצוות דבנ"י לא יהי' מצד ציווי הקב"ה, אלא מצד הבנת השכל. ולכן התנגדותם היתה לקיום המצוות שהם "חוקי רצונך" – דמצוות אלו הנקראים בשם "חוקים" (המצוות שאין ידוע לנו טעמם השכלי), קיומן הוא רק מתוך קבלת עול – רק משום שכך הוא "רצונך".

כלומר, היוונים היו מסכימים אפילו לכך שישראל יקיימו את המצוות שהם בגדר חוקים, על ידי הסברה מסוימת: אפשר לקיים חוקים, גם כשאינם מובנים בשכל, כי סומכים על כך שמצוה החוקים בהיותו בעל שכל נפלא, יש לו מן הסתם גם בחוקים אלו טעם שכלי. לקיום החוקים באופן כזה – לא התנגדו היוונים כל כך. התנגדותם היתה בעיקר לכך שבני ישראל מקיימים את החוקים בקבלת עול לגמרי, ללא כל הסברה, רק משום שכך ציווה הקב"ה.

ומעתה מבואר היטב מדוע טמאו היוונים השמנים, ולא שפכו אותם וכו', כנ"ל:

דהנה, כל ענין הטומאה וטהרה הוא למעלה מן השכל, כמו שאומר המדרש (במדרב"ר ר"פ חוקת): "אמר הקב"ה חוקה חקקתי גזירה גזרתי ואי אתה רשאי לעבור על גזירתי" – אין כל ביאור בשכל מדוע מת מטמא ומקוה מטהרת, אלא רק שכך הוא חוק וגזירת הקב"ה ואין בני"י רשאים לעבור עלי'. וכלשון הרמב"ם (הל' מקואות פי"א הי"ב) "לא המת מטמא ולא המים מטהרין, אלא . . חוקה חקקתי גזירה גזרתי".

וכיון שטומאה וטהרה היא ענין שהוא נעלה לגמרי משכל האדם, לכן נלחמו היוונים נגדו ו"טמאו כל השמנים שבהיכל".

(ע"פ לקוטי שיחות חלק ג עמ' 814 ואילך)

תנו רבנן מצות חנוכה נר איש וביתו והמהדרין נר לכל אחד ואחד והמהדרין מן המהדרין . . פוחת והולך וב"ה אומרים . . מוסיף והולך".

הטעם שבחנוכה דוקא ישנו הדין ד"מהדרין מן המהדרין"

הנה, ההנהגה ד"מהדרין מן המהדרין" הוא ענין שלא מצינו דוגמתו בשאר מקומות, רק בחנוכה דוקא.

והנראה לבאר בזה:

דהנה, בקיום המצוות דהאדם, אפשר וקימומו את המצוות הוא רק מצד קבלת עול מלכות שמים. והיינו, שמצד מורא האדון וקבלת עולו, הרי הוא מקיים את מצוותיו. ואזי, כאשר קיום המצוות הוא באופן כזה, הרי – כנראה בחוש – הוא עושה רק כפי שמוכרח לעשות ולא יותר. מכיון שמצ"ע "בהפקירא ניהא ליי" ועשייתו היא רק כפי המוכרח מצד מורא האדון וקבלת עולו.

אך כאשר האדם מזכך עצמו, וכופה יצרו הרע, אזי קימומו את המצוות הוא גם מצד רצונו עצמו (ולא רק מצד מורא וקב"ע האדון). ובמילא, לא רק שמקיים את המצוה, אלא גם מהדר בה ומדקדק על עצמו גם במה שאינו חיוב גמור.

והנה, "כל מדותיו של הקב"ה מדה כנגד מדה" (סנהדרין ז, א) – וכנגד ב' אופנים אלו בקיום המצוות, באותה המדה היא קבלת השכר עליהם.

המקיים את המצוות באופן הא' – רק כפי המוכרח ולא יותר, אזי שכרו הוא (כמפורש בכתוב) "ונתתי גשמיכם בעתם" וכו' (בחקותי כו, ד). היינו, שההנהגה הטבעית דהעולם (המחוייבת מצד טבע העולם) תהי' עמו כדבעי, לטובה.

אך המקיים את המצוות באופן הב' – דמהדר ומדקדק ע"ע גם במה שאינו מחוייב, אזי ההנהגה עמו היא ג"כ לפנים משורת הדין, וגם אם ע"פ דין וחייב הטבע יפול בצרה, ינצל

ממנה ע"י נס שלמעלה מן הטבע.

וכמפורש בדברי רז"ל (ברכות כ, ב) – "אמרו מלאכי השרת לפני הקב"ה רבש"ע כתוב בתורתך אשר לא ישא פנים ולא יקח שחד, והלא אתה נושא פנים לישראל דכתיב ישא ה' פניו אליך. אמר להם וכי לא אשא פנים לישראל שכתבתי להם בתורה ואכלת ושבעת וברכת את ה' אלקיך והם מדקדקים [על] עצמם עד כזית ועד כביצה".

ולכן, בהמצוות שאנו עושים כזכר לניסים שעשה עמנו הקב"ה, וכמו יציאת מצרים, פורים, ענני הכבוד (דסוכות) וכו', הנה מכיון שענינים אלו באו (בעיקר) בכדי להציל את ישראל מצרה שבאה (או עלולה לבוא) עליהם, דזה מורה על חביבות מיוחדת של הקב"ה לבנ"י – הרי יש במצוות אלו הענין דהידור מצוה (חביבות להמצוה – לפנים משורת הדין).

[וכן הוא גם בכללות המצוות – דהרי יסוד ושורש כל המצוות הוא "אנכי ה"א אשר הוצאתיך מארץ מצרים", והיינו, שיסוד והתחלת כל המצוות הוא הנס וההצלה דיציאת מצרים (וכפי שאמרו חז"ל ע"ז (הובא בפרש"י עה"פ) "כדאי היא ההוצאה שתהיו משועבדים לי") – ולכן אמרו על כל המצוות "התנאה לפניו במצוות"].

ומעתה נבוא לבאר מה שבנס חנוכה מצינו ענין ד"מהדרין מן המהדרין":

דהנה, בנס חנוכה, מלבד שהי' בו ג"כ הענין דנצחון המלחמה, "מסרת גיבורים ביד חלשים" וכו', הצלה ונס גשמי ע"ד כל החגים הנ"ל,

– הנה נתוסף בו ענין חדש: הנס דפך השמן. דנס זה לא הי' בכדי להציל מצרה, אלא – בכדי שיוכלו בנ"י לקיים מצוה (להדליק נרות המקדש). שזהו סימן לחביבות יותר גדולה (מאשר נס הבא להציל מצרה). ולכן ניתוסף ג"כ בקיום המצוה (שעבדינן כזכר לזה) חביבות יותר גדולה – מהדרין מן המהדרין¹.

(ע"פ לקוטי שיחות חלק ה עמ' 450 ואילך)

בהחייב דלהורות ולהלל – מאחר והסיבה לענין זה הוא הנס דפך השמן.

(1) ובזה יומתק הא דמהדרין מן המהדרין הוא בהדלקת הנרות, שזה שייך להנס דפך השמן, ולא

"והמהדרין מן המהדרין ב"ש אומרים . . פוחת והולך
 וב"ה אומרים . . מוסיף והולך . . טעמא דב"ש כנגד פרי
 החג וטעמא דב"ה דמעלין בקודש ואין מורדין".

בית שמאי ובית הלל לשיטתייהו בעבודת ה'

נראה לבאר שיטות בית שמאי ובית הלל כאן בעבודת האדם את קונו:

דהנה, יסוד הנהגתם ניתן ללמוד מהמסופר (שבת לא, א) "מעשה בנכרי אחד שבא לפני שמאי . . א"ל . . גירני על מנת שתלמדני תורה שבכתב [ולא תורה שבעל פה] גער בו והוציאו בנזיפה", וכאשר "בא לפני הלל – גירני" ד"סמך על חכמתו שסופו שירגילנו לקבל עליו" (רש"י). וכן עוד כו"כ סיפורים שם, ששמאי הי' "דוחפו באמת הבנין שבידו", משא"כ הלל – "ענוותנותו של הלל קרבנו תחת כנפי השכינה".

וחזינן מהא, דשיטת שמאי היתה העבודה ד'סור מרע' – דבעת שבא לידו דבר שאינו טוב, הי' דוחה את הרע, משא"כ הלל נקט בקו העבודה ד"ועשה טוב" – דהי' מרומם את הצד הטוב במי שבא לפניו, וממילא סוף סוף נתבטל הרע.

וביסוד זה מבוארים שיטותיהם כאן – בהדלקת נרות חנוכה:

דהנה, בקו העבודה דסור מרע ("ובערת הרע מקרבך"), כשמתחיל עבודתו ישנו עדיין להרע בכל תקפו, ולכן צריך אז ליגיעה גדולה לבער את הרע שבקרבו. ומיום ליום, כשהרע "פוחת והולך", אזי אין צריכים ליגיעה גדולה כ"כ.

ועד"ז בנרות חנוכה, שעניינם הוא להאיר את החושך (להפוך את מקום הלא טוב למקום הקדושה) – הנה בתחילת העבודה צריכים לאור גדול (ח' נרות), אבל ביום השני, כשהחושך הסתלק במקצת, אזי אין צריכים לח' נרות – "פוחת והולך".

ו"טעמן ב"ש כנגד פרי החג" – דהנה, הקרבתם של פרי החג היתה כנגד שבעים אומות העולם, ואיתא בילקוט שמעוני (ס"פ פנחס) שפעולתם היתה "שלא יצדה (לשון צדיא

ורקניא) העולם מהן" (שהעולם לא יהי' ריק מהאומות) – כלומר, שעצם מציאותם וקיומם של אומות העולם הוא דבר חיובי, אלא שצריך לפעול בהם שישמשו עבור טוב וקדושה. ומכיון שמיום ליום פוחת והולך הרע שבאומות ומתגבר הטוב שבהם, לכן אין צורך במספר קרבנות כמו שהי' ביום הקודם.

אבל לשיטת בית הלל, תחילת הכל צריך הוא להיכנס תחת כנפי השכינה, אף שהרע הוא בתקפו אצלו, וצריך להתחיל עבודתו בענינים של קדושה – ועשה טוב, ו"מצווה גוררת מצווה", ו"מעלין בקודש", שמעט מעט יוסיף אומץ להיות מוסיף והולך עד שיתגבר ויכניע לגמרי את הרע.

(ע"פ לקוטי שיחות חלק ל עמ' 302 ואילך)

שער החידוש

תנו רבנן מצות חנוכה נר איש וביתו והמהדרין נר לכל אחד ואחד והמהדרין מן המהדרין ב"ש אומרים יום ראשון מדליק שמונה מכאן ואילך פוחת והולך וב"ה אומרים יום ראשון מדליק אחת מכאן ואילך מוסיף והולך. . פליגי בה תרי אמוראי. . חד אמר טעמא דב"ש כנגד ימים הנכנסין וטעמא דב"ה כנגד ימים היוצאין וחד אמר טעמא דב"ש כנגד פרי החג וטעמא דבית הלל דמעלין בקדש ואין מורדין.

הנפק"מ להלכה במחלוקת האמוראים בטעמייהו דב"ש וב"ה

הנה, מפשטות לשון הגמ' פליגי¹ בה תרי אמוראי" (בטעמא דב"ש וב"ה) מובן, שפלוגתתם דהאמוראים אינה רק בטעמי ב"ש וב"ה, אלא יש בזה גם נפק"מ להלכה. וכפי שאכזן מבואר בכמה ספרים ופוסקים², שבפלוגתת ב' אמוראים אלו תלוי' מחלוקת

היוצאין. וראה לקמן הערה 15.
(2) ס' הנותן אמרי שפר (למהראנ"ח) פ' וישב – הובא בברכ"י או"ח רסתרע"א. פר"ח וביאורי הגר"א שם.

(1) בשאלתות סוף שאילתא כו (שלפנינו) ליתא הלשון "פליגי". ושם עוד שינוים. אבל ראה שאילתות דפוס ירושלים (תשכ"א) שאילתא כז. וראה הלשון ברי"ף ורא"ש שם. ובמס' סופרים פ"כ ה"ה: ונרות כב"ה משום מעלין בקודש ולא מורדין כעין ימים

מאי חנוכה

יט

הרמב"ם ותוס' בגדר "מהדרין מן המהדרין": תוס' (על הדרך כאן. ד"ה והמהדרין) ס"ל שה"מהדרין מן המהדרין" מדליקים בלילה השני שני נרות (עבור כל בני הבית), ואילו הרמב"ם (הל' חנוכה רפ"ד) ס"ל דזו הוספה גם על "והמהדרין נר לכל אחד ואחד" שה"מהדרין מן המהדרין" הרי נוסף על כך שמדליקים "נר לכל אחד ואחד" מוסיפים והולכים (או "פוחת והולך") במספר הנרות (עבור כל אחד מבני הבית).

וביאר, דמחלוקת זו תלוי' בשתי דעות האמוראים הנ"ל:

לדעה הא' ד"טעמא דב"ש כנגד ימים הנכנסים וטעמא דב"ה כנגד ימים היוצאים", אין מדליקים עבור כל אחד מבני הבית לחוד (אלא רק "נר איש וביתו") כדי שיהי' היכר שריבוי הנרות מכון כנגד הימים – נכנסים או יוצאים (ולא מפני שישנם פחות או יותר בני בית)³.

משא"כ לדעה הב' ש"טעמא דב"ש כנגד פרי החג וטעמא דב"ה דמעלין בקודש ואין מורידין", אין צורך בהיכר כנגד מספר הימים, ולטעם זה מוסיפים "המהדרין מן המהדרין" גם על "המהדרין נר לכל אחד ואחד".

ב. ונראה לומר אף יתירה מזו, דאפשר לומר שהנפק"מ בין שני הטעמים היא לא רק כיצד ללמוד את הדין של "מהדרין מן המהדרין" (כתוס' או כהרמב"ם) אלא גם לפי מנהגינו – כפסק הרמ"א (סי' תרע"א ס"ב) "וכן המנהג פשוט" שכל אחד מבני הבית מדליק נרות חנוכה ומוסיף והולך – יש נפק"מ להלכה למעשה בין שני הטעמים⁴.

כאשר אחד הדליק בליל ב' נר אחד בלבד (מאיזו סיבה שתהי'), יש לחקור, כמה נרות עליו להדליק בליל ג':

לדעה הראשונה ש"טעמא דב"ה כנגד הימים היוצאים", נראה פשוט שצריך להדליק ג' נרות כנגד הימים היוצאים, אבל לדעה השני' ש"טעמא דב"ה" משום ד"מעלין בקודש ואין מורידין" לכאורה דיו בהדלקת ב' נרות, דבזה כבר מקיים ההידור ד"מעלין בקודש ואין מורידין".

וי"ל בזה נפק"מ נוספת, גם היכן שבלילות קודמים קיים את מצות נר חנוכה באופן של "מהדרין מן המהדרין" (משא"כ הנפק"מ הנ"ל, שהיא רק במקרה של "בדיעבד", כאשר בלילות הקודמים לא קיים המצוה בהידור):

(4) ראה גם שפת אמת שבת שם שקו"ט בהנפק"מ בין ב' המ"ד.

(3) ככתוס' שם שכתבו דאיכא היכרא כשמוסיף והולך או מחסר שהוא כנגד ימים הנכנסים או היוצאים".

והיינו, כאשר בליל ג' דחנוכה יש לו שמן וכיו"ב המספיק רק עבור ב' נרות – כמה נרות עליו להדליק⁵: למ"ד דכנגד ימים היוצאים והנכנסים, הנה לכאורה, מכיון שבכל אופן אין הוא יכול לקיים המצוה שכנגד ימים היוצאים, די בכך⁶ שידליק נר אחד כדי לקיים את עיקר המצוה של "נר איש וביתו". דהרי הוספת נר אחד אין בה הוספה בהידור המצוה (מכיון שאין לו נרות כנגד ימים היוצאים)⁷.

משא"כ למ"ד הב' ש"טעמא דב"ה דמעלין בקודש ואין מורידין" עליו להדליק ב' נרות – דאע"פ שאין הוא מקיים את ההידור של "מעלין בקודש" בשלימות, הרי הוא מקיים עכ"פ את ה"אין מורידין", בזה שאין הוא מדליק פחות מאשר בלילה שלפנ"ז⁸.

ג. בעומק יותר י"ל, שישנו חילוק בין שני המ"ד בגדר השייכות של "מהדרין מן המהדרין" למצות נר חנוכה:

למ"ד הא' טעמי ב"ש וב"ה שייכים לימי החנוכה – דה"ה כנגד ימים הנכנסים או כנגד ימים היוצאים. משא"כ למ"ד הב' קשורים הטעמים בענין "צדדי" (פרי החג, הנהגת האדם בקודש).

בסגנון אחר:

א) זהו דין בהגברא – ע"י שהוא מוסיף והולך כל לילה במספר הנרות (או פוחת והולך כדעת ב"ש), ניתוסף הידור בקיום המצוה שלו (של הגברא), אבל הנרות (שהוא מוסיף) הם בגדר של "רשות"⁹.

ב) זהו דין במצוה גופא¹⁰, דהנרות הופכים להיות חפצא דמצוה¹¹ (דמצות נר חנוכה)¹².

(9) לשון הרמ"א בדרכי משה סי' תרעד (מהג"מ). ביאורי הגר"א סתרע"ו ס"ה.

(10) וי"ל דזהו החילוק בין "מהדרין" או "מצוה מן המובחר": "מהדרין מדבר בהגברא, ו"מצוה מן המובחר" – בהחפצא, ועפ"ז תומתק הוספת הרמב"ם שם "והמהדר יתר על זה ועושה מצוה מן המובחר כו".

(11) ולהעיר שבטור וש"ע שם (סתרע"א ס"ב) לא הובא שיש מצות נ"ח ויש "מהדרין כו", ומפוטות הלשון "כמה נרות מדליק בלילה הראשון מדליק אחד מכאן ואילך מוסיף והולך כו" משמע, דההוספה נעשית חלק מגוף המצוה. וראה הערה 13.

(12) מלשון הרמ"א (סי' תרע"ד ס"א) ד"עיקר מצותו אינו אלא נר אחד והשאר אינו למצוה כ"כ"

(5) ראה גם צפע"נ מהד"ת נט, א (נעתק בצפע"נ כללי התוהמ"צ ערך חנוכה).

(6) ויתירה מזה י"ל דאסור להדליק שנים – דמביא אחרים לידי תקלה במספר הנרות שידליקו.

(7) ולדעת הכתב סופר (שו"ת או"ח סקל"ה) אסור לגרוע מן המניין דלילה זה. ע"ש.

(8) וגם להדיעות דצ"ל מעלין דוקא אבל "בשוין נמי אסור" (ר"ן למהילה כו, א. מאירי שם. דיעה הראשונה בשו"ע או"ח סקנ"ג ס"ד) – הרי בנדו"ד שאי אפשר לו להעלות, ולאידך – מחוייב בהדלקת נ"ח (משא"כ גבי ס"ת שבמגילה שם כו, א), פשוט שטוב יותר להדליק ב' נרות (בשווה ללילה שלפנ"ז) מלהוריד ממש. – ועצ"ע בליל ד' ויש לו רק לשני נרות.

[והמפרשים מביאים נפק"מ להלכה בזה: אם הביאו לפניו את הנרות הנוספים לאחר שכבר ברח על הנר הראשון – האם מברך על נרות ההידור (כידוע מחלוקת האחרונים בזה)¹³].

וזהו החילוק בין שני המ"ד:

למ"ד ש"טעמא דב"ש כנגד ימים הנכנסים וטעמא דב"ה כנגד ימים היוצאים – דזהו טעם הקשור לימי החנוכה ונס חנוכה (שעליו תקנו מצות נר חנוכה) – נרות אלו שמוסיפים בכל יום הם חלק מחנוכה ומצות נר חנוכה, נרות אלו הם נרות מצוה של חנוכה, (וכפי שהדבר הוא גם בפשטות, שע"י ההוספה בנרות מתפרסם איך שבכל יום ניתוסף בנס הנרות)¹⁴.

משא"כ למ"ד ש"טעמא דב"ש כנגד פרי החג וטעמא דב"ה דמעלין בקודש ואין מורידין, טעמים אלו אינם שייכים בתכנם לימי ונס חנוכה¹⁵ – נמצא, שה"מהדרין מן המהדרין" הוא רק הוספה והידור בהנהגה של הגברא (שהוא יהי מעלה בקודש כו')¹⁶, אבל לא בחפצא של המצוה.

ד. עפ"ז תומתק ההדגשה ואריכות לשונו של רש"י בפירושו על הסוגיא, וז"ל: "פרי החג, מתמעטין והולכים בקרבנות דפר' פינחס. מעלין בקודש ואין מורידין, מקרא ילפינן לה

כמ"ד הב' מדהביא מימרא דרבב"ח אר"י שני זקנים כו' ומסקנא דב' זקנים היא כמ"ד מעלין בקודש, מוכן לדעתו הוספת הנרות אינה מוסיפה בהנס בכל יום (כבפנ"י כו' הנ"ל), וא"כ הנרות הנוספים אינם מגוף המצוה כ"א רק מצד המצוה דמהדרין (מעלין בקודש) שעל הגברא (ראה לשון הב"י שם. ולהעיר מצפ"ענ"ש).

(15) בשו"ת גליא מסכת (וראה גם פנ"י) שם ועוד דב' הטעמים צריכים זל"ז, דגם למ"ד כנגד פרי החג ומעלין בקודש כו' צריך להטעם כנגד ימים היוצאין או הנכנסין. וכן משמע במס' סופרים (הנ"ל הערה 1), אבל זהו רק לקבוע מספר הנרות, משא"כ בנוגע לתוכן ההידור – "עיקר טעמייהו על פי פרי החג ומעלין בקודש . . . אין ענין פלוגתתן נוגע ונובע ומקורו מיסוד ושוורש נס של חנוכה" (שו"ת שם). ואכ"מ.

(16) ראה חדא"ג מהר"ל שבת שם: מ"מ מצד האדם מתעלה האדם ביתרון של קדושה יותר ולפיכך כו'. וראה מ"ש בספרו נר מצוה ד"ה ת"ר נר חנוכה (ע' כא ואילך).

– אין הכרח דס"ל שההידור הוא רק במעשה הגברא ושאר הנרות הם מעין "רשות" – שהרי כותב "כ"כ" (ובפרט שלא כתב כלשונו בד"מ מהג"מ "רשות" (הנ"ל הערה 9)), כ"א שגם הם נעשים חלק מהמצוה, אלא שבזה אפשר ב' אופנים: א) דחל עליהם שם המצוה ומ"מ אינם כעיקר מצותו (ואין מברכין עליהם בפ"ע?) ב) דנעשים כעיקר המצוה. וראה בהמצוין בהערה הבאה.

(13) ראה אנציקלופדיא כרך טז ע' ערב. וש"נ. אלא שבכמה אחרונים (ש"נ) הסברא לא לברך על הידור מצוה הוא (גם) מצד מעשה הגברא "היכן צונו דלא הוה רק למהדרין" (לשון הפרמ"ג א"א ר"ס תרעו). וראה ביאורי הגר"א (שבהערה 9).

(14) ראה פנ"י שבת שם ד"ה פליגי בה. שו"ת גליא מסכת או"ח ס"ו. וראה לשון הלבוש שם סתרע"א. ס"ב. ולהעיר מלשון הרי"ף: לשנה אחרת קבעום ח' ימים טובים כו' והלכך מברכין אניסא כל יומא ויומא כו' הואיל ובכל יום ויום הי' הנס מתחדש באותו פך של שמן (וראה גם הלשון בב"י סי' תרע"ב ד"ה ומ"ש "מתשובה אשכנזית"). אבל ע"פ מש"כ בביאורי הגר"א הנ"ל (הערה 2) דדעת הרי"ף היא

במנחות פרק שתי הלחם" (צט, א).

דלכאורה אינו מובן, לשם מה האריכות "בקרבות דפר" פנחס¹⁷ ולמאי נפק"מ "שמעלין בקודש כו" (א) למדים מקרא¹⁸. (ב) שהלימוד הוא "במנחות פרק שתי הלחם"?

אלא י"ל, דבזה מדגיש רש"י, שלמ"ד זה אין הטעמים של ב"ש וב"ה קשורים לפרט של חנוכה ונס חנוכה:

"פרי החג מתמעטין והולכים בקרבנות דפר' פינחס" – היינו, דאין לזה שייכות לחנוכה. וכן "מעלין בקודש ואין מורדין, מקרא ילפינן לה במנחות בפרק שתי הלחם" – (א) זהו לימוד והוראה בתורה שבכתב (וחנוכה כולה היא מד"ס), (ב) למדים את זה "במנחות פרק שתי הלחם" – דזוהי הוראה כללית בנוגע לענינים שמדובר בהם במנחות כו" (ללא שייכות לחנוכה).

ה. אמנם, לפי ביאור זה במחלוקתם מובן, שהנפק"מ הב' הנ"ל (סעיף ב') – כאשר לאחד יש רק שני נרות בליל ג' דחנוכה, האם עליו להדליק נר אחד או שניים – אינה מוכרחת:

היינו, דגם למ"ד ש"טעמא דב"ה כנגד ימים היוצאים", עליו להדליק בליל ג' שני נרות (באם אין לו מספיק שמן לשלושה) – מפני שאע"פ שחסר לו בשלימות ההידור המצטרך בליל ג' דחנוכה, עליו להדליק עכ"פ כנגד חלק מימים היוצאים, מפני שעיי"ז הוא מוסיף בעצם המצוה, נרות החנוכה הם אצלו ביתר שלימות, ועיי"ז מפרסם (לא רק את עיקר נס הנרות, אלא) גם את ההוספה בנס לגבי היום הראשון¹⁹.

ומ"מ יש נפק"מ בעת שאין לו מספיק שמן לעשות אפילו את ההידור של לילה קודם – לדוגמא, כאשר בליל שמיני יש לו פחות משבעה נרות – אבל באופן הפוך מהנפק"מ הנ"ל: לדעה ראשונה "כנגד ימים היוצאים", הרי מכיון שזהו חלק מגוף המצוה של נרות חנוכה, עליו להדליק כמה שיש לו, כדי להוסיף כמה שאפשר במצות נר חנוכה, כנ"ל.

(כו). וראה שד"ח כללים מערכת מ"ם כלל קצד. מאסף לכל המחנות או"ח סכ"ה סקיי"ב – הדיעות בכמה פרטים בזה]. ועפ"ז מתורצת קושיית הפוסקים (הנ"ל הערה 13) דאין לברך על הידור.

(19) ואין לבטל ודאי זה מפני חשש תקלה לאחרים (דלעיל הערה 6).

(17) בפשטות י"ל דבא להדגיש דמתמעטים והולכים בקרבנות, היינו דמצינו הענין דפוחת והולך בקודש (ראה חדא"ג מהרש"א שם. פנ"י שם. ועוד), אבל עדיין צריך ביאור ההוספה "דפרשת פנחס".

(18) ואולי י"ל דרש"י בא לפרש שיש בזה חיוב ומה"ת נ"לא כבברכות כה, א: גמירי מעלין כו' (וראה ירושלמי בכורים פ"ג ה"ג: שמעתי שמעלין

אבל לדעה ש"טעמא דב"ה, דמעלין בקודש ואין מורידין" – שאין שייכות בין הנרות שמוסיפים לעצם המצוה דנרות חנוכה – מסתבר, שעליו להדליק רק "נר איש וביתו" – עיקר המצוה. דהרי אם יוסיף על עיקר המצוה, נמצא שעבר על "ואין מורידין", משא"כ אם מקיים ביום זה את עיקר המצוה כתיקונה – "נר איש וביתו".

(ע"פ לקוטי שיחות חלק כ עמ' 207 ואילך)

